

НАПРЯМ 1. НАЦІОНАЛЬНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-300-5-1>

ОСНОВНІ ВИДИ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА ТА ЇХ ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Бойчук В. А.

*магістр 2-го курсу факультету права та економіки
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Арабаджи Н. Б.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
факультету права та економіки
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

На сьогоднішній день, тлумачення права є однією з традиційних проблем юридичної науки. Ця проблема пов'язана з інтересами держави й суспільства, їх обумовленням і захистом. Тлумачення норм права є важливим політико-юридичним інструментом виявленням чіткого змісту права. Саме тлумачення забезпечує процес і результати з'ясування та роз'яснення змісту правових норм. Питання тлумачення норм права та тлумачення правових норм права в українській правовій думці досліджували Т. Кудлай, О. Скакун, В. Шишкін, К. Волинка, В. Котюк, М. Патеї-Братасюк, В. Галунько, А. Мірошніченко, Д. Михайлович, В. Карбань, П. Волвенко, І. Турчин-Кукаріна, Ю. Власов, Д. Михайлович, В. Малента, С. Погребняк, В. Комаров, Ю. Чалий, П. Чулінда, А. Бірюкова, О. Майстренко та інші науковці.

Тлумачення норм права (інтерпретація норм права) представляє собою інтелектуально-вольову пізнавальну діяльність, що полягає у встановленні точного змісту (сміслу) норм права і здійснюється за допомогою певних способів (прийомів) з метою правильного їх застосування та безпосередньої реалізації.

Акт тлумачення – це акт, що роз'ясняє як варто розуміти і застосовувати на практиці які-небудь правові норми [1, с. 8]. В юридичній науці та практиці акти тлумачення поділяються на два основних види:

- акти офіційного тлумачення;
- акти неофіційного тлумачення;

Офіційне тлумачення (легальне) норм права представлено актом роз'яснення правової норми, що виходить від державно-владного органа й обов'язковий для всіх суб'єктів, відносини між якими регулюються нормою, що роз'ясняється [2, с. 41–46]. В Україні офіційне тлумачення права здійснюють:

- Конституційний Суд України;
- вищі представницькі органи;
- Верховна Рада;
- окремі міністерства;
- державні комітети;
- Верховний суд України;
- генеральний прокурор України;
- Вищі спеціалізовані суди України;
- Кабінет Міністрів України.

Виділяють два основних ознаки актів офіційного тлумачення:

- приналежність його уповноваженим органам;
- юридичні наслідки, що випливають з державних указівок, що містяться в роз'ясненні.

Крім того, офіційне тлумачення характеризується ще і формою, порядком здійснення. Форма в основному представляється в письмовому виді (тобто як нормативний документ), у той же час відомі випадки усного тлумачення. До цього відноситься роз'яснення прав і обов'язків учасникам кримінального чи цивільного процесу з боку суду. Аналогічне за значенням має усне тлумачення, здійснюване посадовими особами під час прийому відвідувачів по юридичних питаннях (прийом громадян працівниками суду, прокуратури).

Поняття правотлумачного процесу (у рамках якого і формується акт тлумачення) включає в себе і порядок здійснення офіційного тлумачення [3, с. 110]. Причому цей порядок багато в чому визначає правопояснювальний процес. «Правопояснювальний процес як сукупність визначених стадій формулювання офіційного роз'яснення розкриває питання про причини і порядок видання акта тлумачення, особливостях його регулюючого впливу на суспільні відносини».

Офіційне тлумачення поділяється за принципом юридичних наслідків на нормативне і казуальне.

Офіційне нормативне тлумачення характеризується загальнообов'язковістю для всіх осіб і органів, що здійснюють тлумачення, і поширюється на усі випадки, передбачені тлумачною нормою, забезпечуючи тим самим однаковість і правильне проведення в життя її вимог (наприклад, Постанови пленуму Верховного Суду України)

[4, с. 80]. У загальному, нормативному тлумаченню піддаються акти, що з погляду компетентного органа мають потребу в додатковому роз'ясненні в силу утруднень, що виявилися, неправильної чи суперечливої їхньої практики чи неоднаковому застосуванню в силу різних причин. Нормативні роз'яснення цілком повторюють долю тлумачного акта.

Різновидом офіційного нормативного тлумачення є аутентичне, що представляє собою роз'яснення норми органом, що установили норму. Воно логічно впливає з компетенції органа, що видає норми права, і може застосовуватися неодноразово.

Іншим різновидом нормативного тлумачення вважають роз'яснення норми особливими органами в силу представлених чи постійних спеціальних чи разових повноважень. Обов'язковість даного роз'яснення обмежується юрисдикцією органа, що дає тлумачення.

Наступним видом офіційного тлумачення є тлумачення стосовно конкретного випадку – казуальний вид тлумачення норм права. Особливістю казуального тлумачення є те, що воно обов'язкове тільки по відношенню осіб, щодо яких воно здійснюється, яке має конкретні обставини і його не можна поширювати на інші аналогічні випадки. Найбільше часто казуальне тлумачення виступає у вигляді мотивувальної частини правозастосовного акта. Наприклад, у судових рішеннях, вироках.

Неофіційне тлумачення – це роз'яснення, що не має формального, юридично обов'язкового значення, тобто вони позбавлені юридичної чинності [5, с. 58]. Іншими словами неофіційне тлумачення не породжує юридичних наслідків та може бути здійснене будь-якими особами. Як правило це вчені, адвокати й ін. Значення неофіційного тлумачення визначається авторитетом суб'єктів, їхньою кваліфікованістю і переконливістю тлумачення. Не володіючи юридичною чинністю, неофіційне тлумачення, однак, має визначений вплив на правосвідомість і поведінку конкретних суб'єктів.

Неофіційне тлумачення розділяється на доктринальне і повсякденне. Доктринальне тлумачення здійснюється висококваліфікованими фахівцями, юристами практиками і має науковий характер. Такі роз'яснення відіграють важливу роль у виробленні єдності розуміння і застосування правових норм.

Повсякденне тлумачення виражається в з'ясуванні і роз'ясненні права людьми, що не мають спеціальних юридичних знань. Це тлумачення ґрунтується на життєвому досвіді, даних повсякденного життя, масової свідомості. Сутність повсякденного тлумачення полягає в тому, що тлумачення здійснюється у зв'язку з правозастосовною діяльністю. Роль даного тлумачення в даний час росте у зв'язку з демократизацією суспільства, залученням його до керування державою.

Підводячи підсумки, варто зазначити, що велике значення для правильної й ефективної роботи правознавчих знань велику роль відіграють основні види тлумачення норм права. Уміння відрізняти, систематизувати і використовувати різні інтерпретаційні акти є однією з умов успішної діяльності при кваліфікації поведження суб'єктів права, правильній юридичній оцінці вчинків людини, складанні юридично аргументованих процесуальних актів і узагальнень юридичної практики. Цьому повинна передувати повсякденна робота з виявлення, аналізу і систематизації різного роду роз'яснень норм права.

Література:

1. Біленчук П., Теліпко В. Тлумачення правових норм: поняття, способи, види. *Актуальні проблеми тлумачення і застосування юридичних норм* : зб. ст. учасн. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. П. О. Недбайла, 28–29 берез. 2008 р. Львів : Юрид. фак. Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2008. С. 8–11.
2. Тлумачення у правовій сфері: методичні матеріали для студентів за спеціальністю «Правознавство». А. Ф. Крижановський, Н. Б. Арабаджи ; Міжнар. гуманіт. ун-т. Херсон : Олді-плюс, 2014. 87 с.
3. Абдурасулов Є. Б. Практика тлумачення закону в країнах СНД в перехідний період. *Правознавство*. 2002. № 4. С. 102–115.
4. Власов Ю. Л. Тлумачення норм права. Юридична енциклопедія: у 6 т. Київ : Укр. енцикл., 2004. Т. 6: Т-Я. С. 80–82.
5. Власов Ю. Л. Роль тлумачення в забезпеченні законності. *Правова держава*. № 14. 2003. С. 57–58.